herpy

VARANER

Nilvaran

Varanus niloticus

Varanus niloticus är en av Afrikas största ödlor: upp till 2 m lång, vattenälskande, snabb och mycket försvarsvillig. Som vuxen kräver den ett helt rum.

Familj: Varanidae Engelska: Nile Monitor Tidigare namn: *Varanus ornatus* Publicerad 16 november 2026

FAKTARUTA

DJURET

Vuxenstorlek	**120-220 cm** total längd inkl. svans
Vikt	**6 000-15 000 g**
Livslängd	**10-20 år**
Aktiv	**På dagen**
Levnadssätt	**Trädlevande, grävande och semiakvatisk**
Biotop	**Savann och våtmark**
Svårighetsgrad	**Expert**

SKÖTSEL

Min. terrarium	**400 × 200 × 150 cm** L × B × H för 1 vuxet djur
Temperatur, dag	**26-32 °C**
Värmeplats	**35-45 °C**
Temperatur, natt	**22-26 °C**
Luftfuktighet	**50-70 %**
Vatten	**Vattendel** djup 30-50 cm
Vattentemperatur	**24-28 °C**
UVB	**Nödvändigt** Fergusonzon 3
Föda	**Insekter, ryggradsdjur och maskar/sniglar**
Hålls	**Ensamma**

AVEL

Fortplantning	**Äggläggande**
Könsmogen	**24-48 mån.**
Kullstorlek	**5-60 ägg**
Kullar per år	**1**
Inkubation	**120-300 dagar** vid 27-30 °C

SKYDD OCH PAPPER

CITES	**Bilaga II**
EU-bilaga	**Bilaga B**
IUCN	**Livskraftig (LC)**

Om arten

Arten är en stor, kraftigt byggd varan med en hög, sammanpressad svans som används som roder i vatten och som vapen vid försvar. Vuxna djur är gråbruna till olivgröna med gula fläckar och tvärband på rygg, lemmar och svans, medan buken och strupen är ljusare med mörka tvärband. Huvudet är högt, och hos vuxna är tänderna trubbiga och lämpade för att krossa snäck- och kräftdjursskal. Ungarna är svarta med gula tvärband och gula teckningar på huvud och hals och är betydligt mer färgglada än de vuxna. Könen liknar varandra.

V. niloticus blir 120-220 cm inklusive svans, i sällsynta fall upp till 244 cm. Nos-kloak-längden är omkring 50 cm hos ett djur av genomsnittlig storlek och upp till omkring 80 cm. Stora vuxna djur väger 6-15 kg, enstaka upp till 20 kg, men det finns också uppgifter ända ned till 1-2 kg för vuxna djur i vissa bestånd. Nykläckta ungar är 17-30 cm långa och väger omkring 26 g, och de växer snabbt när de får gott om föda.

Taxonomin är inte slutgiltigt klarlagd. *V. niloticus* är traditionellt ett artkomplex. Djur från regnskogarna i Väst- och Centralafrika har tidigare förts som *V. ornatus*, men räknas i dag oftast som samma art, och en genetisk undersökning har dessutom föreslagit att djur från de västafrikanska skogarna och den angränsande savannen ska skiljas ut som en egen art, *V. stellatus*. Här används den vida avgränsningen.

Det är inte en art man kan rekommendera som sällskapsdjur. Den är stark, snabb och kan försvara sig med bett, klor och svansslag. Små djur är billiga och snygga, och det har lett till många impulsköp. Det svåra med arten är inte födan, utan att den snabbt blir mycket stor, ofta förblir aggressiv och är mycket kostsam att hysa och utfodra.

Utbredning och livsmiljö

Varanus niloticus finns i största delen av Afrika söder om Sahara och är dessutom utbredd längs Nilen ända upp till Egypten. Den saknas i Saharas öknar, i Kalahari och i stora delar av Afrikas horn, men är vanlig längs floder och sjöar i hela resten av området. Den ursprungliga utbredningen omfattar länder som Sydafrika, Botswana, Tanzania, Kenya, Uganda, Etiopien, Sudan, Egypten, Tchad, Nigeria, Mali, Senegal, Ghana och Gabon.

Det finns införda bestånd utanför Afrika, bland annat i Florida, där djur som har rymt eller släppts ut av privata hållare har bildat förökande bestånd. De är inte med på kartan, som bara visar den ursprungliga utbredningen. Fynd utanför Afrika på kartan härrör från sådana bestånd eller från djur i fångenskap.

> **Naturlig utbredning:** Sydafrika, Eswatini, Lesotho, Namibia, Botswana, Tanzania, Moçambique, Zimbabwe, Zambia, Angola, Malawi, Gabon, Kongo-Kinshasa, Kenya, Uganda, Kamerun, Centralafrikanska republiken, Etiopien, Eritrea, Somalia, Sudan, Sydsudan, Tchad, Egypten, Liberia, Côte d'Ivoire, Ghana, Togo, Benin, Burkina Faso, Niger, Nigeria, Mali, Mauretanien, Senegal, Gambia, Guinea, Ekvatorialguinea, Sierra Leone och Guinea-Bissau.

LIVSMILJÖ

Varanus niloticus lever i många slags landskap: ljus skog, torr savann, snår, träsk och mangrove, från havsnivå upp till omkring 1.600 m. Gemensamt för dem är att det nästan alltid finns vatten i närheten: floder, sjöar, dammar och tillfälliga vattenhål. Djuren är utmärkta simmare och klättrare. Unga djur ligger ofta på grenar över vattnet och låter sig falla ned i det om de störs.

Öppna, solbelysta platser är nödvändiga för solbad, och arten ses regelbundet på tak och vägar. Den gräver själv hålor i mjuk, sandig jord eller utvidgar befintliga hålor, och den använder springor och termitbon som gömställen. I de kallaste delarna av utbredningen i Sydafrika övervintrar den i stora bergsspringor eller hålor. Ägg läggs i jord eller i aktiva termitbon, där termiterna därefter sluter hålet och skyddar äggen.

Arten är dagaktiv och söker aktivt efter föda över stora områden.

Skötsel

TERRARIET

Ett vuxet djur på 150-200 cm måste ha en anläggning av helt annan storlek än ett vanligt terrarium: en mycket stor bur med träd att klättra i och en stor bassäng att simma i. Det finns ingen allmänt erkänd, uppmätt minimistandard för arten. En hona av regnskogsformen *V. ornatus* på 131 cm har levt i åratal i ett terrarium på 150 × 120 × 140 cm, men för ett fullvuxet djur är det för lite. En vanlig tumregel för marklevande varaner är minst 5 × 2 × 2 gånger nos-kloak-längden, vilket för ett djur på 80 cm från nos till kloak ger 400 × 160 × 160 cm. Måtten här är därför fastställda utifrån vuxenstorleken och artens levnadssätt: minst 400 × 200 × 150 cm (längd × bredd × höjd) för ett djur, och ett helt rum eller en säkrad utomhusanläggning är bättre. Arten bör inte hållas tillsammans med andra djur.

Ungar kan under de första månaderna bo i ett terrarium på omkring 120 × 60 × 60 cm (en uppskattning, inte dokumenterad), men de växer snabbt och måste flyttas upp flera gånger. Räkna från början med att en vuxenanläggning måste byggas inom 1-2 år.

Inredning: Botten ska vara djup (minst 30-40 cm; en uppskattning) och bestå av en fuktig blandning av jord och sand, där djuret kan gräva hålor; i naturen gräver honorna bon upp till 70 cm ned. Gör minst två eller tre stabila gömställen av sten, rör eller betonghålor som klarar ett starkt djur, eller använd stora rör av korkbark. Arten är en skicklig klättrare, så sätt upp kraftiga grenar och hyllor som kan bära minst 10-15 kg. En fast vattendel där hela djuret kan bada är nödvändig (se vatten i avsnittet om fukt).

Byggande och säkring: Alla luckor ska kunna låsas, och glaset ska vara härdat, eller fronten ska göras av tjock akryl. Värmekällor ska vara avskärmade med nät eller sitta i taket, så att djuret inte kan nå dem och bränna sig. Elinstallationer ska ligga utom räckhåll. Använd material som kan tvättas av, för ett så stort djur smutsar ned mycket.

TEMPERATUR

Varanus niloticus är en solälskare. Bakgrundstemperaturen på dagen ska vara 26-32 °C; en vuxen hona av regnskogsformen *V. ornatus* har hållits frisk i många år vid 25 °C på vintern och 32 °C på sommaren. Uppgifterna för solplatsen varierar från 30-35 °C till 45 °C, så sikta på en yttemperatur på 35-45 °C, mätt med en infraröd termometer på det ställe där djuret ligger. Högre solplatstemperaturer är inte dokumenterade för arten. Natten är inte dokumenterad i siffror; 22-26 °C är en uppskattning.

Det viktigaste är en stor temperaturgradient, så att djuret själv kan välja mellan en kall och en varm ände. Använd en eller flera kraftiga lampor över en stor yta av sten eller trä och reglera dem med termostat. Alla värmekällor ska vara avskärmade. Håll koll på djurets beteende: ett djur som ligger utbrett på solplatsen i timmar har för lite värme, och ett djur som står med öppen mun och söker skugga har för mycket. Mät temperaturen på flera ställen med digitala termometrar. I de kallaste delarna av utbredningen går arten i partiell vintervila, men det är varken nödvändigt i fångenskap eller för att få den att föröka sig.

Läs mer: Värme och temperatur Läs mer: Vintervila och årstider

LUFTFUKTIGHET OCH VATTEN

Arten är knuten till vatten, och luftfuktigheten ska ligga omkring 50-70 %, med ett fuktigare område i de djupare lagren av botten och ett torrare vid solplatsen. Fuktighetssiffrorna är en uppskattning och inte dokumenterade för arten i fångenskap. En fuktig, djup botten ger både en håla att gömma sig i och en plats där luftfuktigheten hålls uppe, utan att hela anläggningen blir våt.

Vatten: Vattendelen är en fast del av anläggningen. Den ska vara tillräckligt stor för att hela djuret ska kunna ligga djupt i vattnet och simma, och som riktlinje 30-50 cm djup med en lätt ingång, så att djuret lätt kommer upp igen. Vattnet hålls vid 24-28 °C (en uppskattning). Djur av den storleken smutsar ned vattnet, och det ska därför ha ett kraftigt filter eller bytas ofta, i praktiken ofta varje dag. Vattendelen är också det säkraste sättet att hålla djuret rent och hydrerat.

Läs mer: Luftfuktighet, sprayning och ventilation

LJUS OCH UVB

Arten är dagaktiv och solar sig mycket, och UVB-ljus är nödvändigt. Ferguson-zon 3 är en rimlig utgångspunkt, det vill säga ett UV-index på omkring 1,0-2,6 i den solbelysta delen av anläggningen och upp till ca 3-7 precis på solplatsen, medan djuret kan dra sig undan i skugga. Använd kraftiga UVB-rör eller metallhalogenlampor som täcker en stor del av solområdet, och byt dem enligt tillverkarens anvisning, vanligtvis efter 6-12 månader. Exakta UV-värden för arten är inte dokumenterade, och siffrorna är lånade från praxis för närbesläktade, dagaktiva varaner.

Håll ljuset tänt 12-13 timmar om dagen på sommaren och 10-11 timmar på vintern och styr det med en timer. På natten ska det vara mörkt.

Läs mer: Ljus och UVB

UTFODRING

I naturen är arten en opportunistisk jägare som äter daggmaskar, snäckor, kräftor och krabbor, skalbaggar, gräshoppor, spindlar, myror, grodor, paddor, fisk, gnagare, ödlor, ormar, fåglar och deras ägg samt krokodilägg och -ungar, och som också äter kadaver. Hårdskaliga blötdjur är en viktig del av kosten: den kraftiga skallen, de trubbiga tänderna och den bågformade underkäken är byggda för att krossa dem. Hos ungar består kosten mest av insekter och andra ryggradslösa djur, och först senare kommer ryggradsdjur till.

I fångenskap ska kosten vara varierad. Unga djur får stora insekter, till exempel syrsor, gräshoppor och kackerlackor, samt snäckor och kräftor. Även vuxna bör ha snäckor, musslor och kräftdjur som en fast del av kosten, kompletterade med hela foderdjur som fisk, ägg, kycklingar, möss och råttor. En vuxen hona av regnskogsformen har hållits frisk i många år på en måltid i veckan av råttor, fisk, kycklingar och ägg. Hur ofta ungar ska utfodras är inte dokumenterat för arten; dagligen till varannan dag är en uppskattning.

Fetma är det största problemet i fångenskap och ses ofta vid obduktion, där fettet sitter längs kroppens sidor; överviktiga honor har till och med förväxlats med dräktiga. Djur i fångenskap rör sig betydligt mindre än i naturen, där de hela tiden är på jakt efter föda eller en partner. Håll därför kosten varierad och mängden nere, och väg djuret regelbundet. Damma insekterna med kalk, och ge regelbundet D3-vitamin om djuret inte får tillräckligt med UVB. Undvik hackat nötkött och hundfoder som fast föda. Födan ska helst ges i en separat skål eller på en utfodringsplats, så att djuret inte får i sig substrat. Tvätta händer och redskap noga efter utfodring, eftersom rått kött och fisk är en smittkälla.

Läs mer: Foderdjur: hållning och avel Läs mer: Kalk, vitaminer och tillskott

BETEENDE OCH HANTERING

Säkerheten kommer först. *Varanus niloticus* är snabb, stark och mycket försvarsvillig. Hotad reagerar den genom att resa sig högt på benen, kröka ryggen, blåsa upp strupen, fräsa och slå med svansen, och som sista utväg biter den och avger en illaluktande vätska från kloaken. Bett från ett vuxet djur kan ge djupa, allvarliga sår, klorna är skarpa som skalpeller och kan riva upp huden, och även ett litet djur kan ge ett svansslag som lämnar en brännande, röd rand. Ett stort djur som vrider sig i händerna är svårt att hålla, och kraftiga läderhandskar har rivits sönder. Unga djur använder framför allt svansen i försvar.

Många djur blir inte tama, även om de har hanterats sedan de var små, och vuxna djur i fångenskap beter sig ofta aggressivt. Hantering bör därför inte vara en daglig rutin. Håll djuren i lugn och ro, flytta dem bara när det är nödvändigt, och arbeta alltid två personer med ett stort djur. Använd kraftiga handskar, långa ärmar och ögonskydd. Ta aldrig tag i svansen.

Arten är solitär och bör hållas ensam. Två djur i samma anläggning kan slåss: försök att sätta ihop två vuxna honor av regnskogsformen *V. ornatus* har slutat i slagsmål inom sekunder, och hanarna kan bekämpa varandra våldsamt. Som alla kräldjur kan arten bära på salmonella i avföringen. Tvätta händerna med tvål efter all kontakt med djur, anläggning och vatten, håll djur och redskap borta från köket, och låt inte barn eller personer med försvagat immunförsvar ha kontakt.

Läs mer: Karantän och hygien

Avel

KÖNSMOGNAD OCH KÖNSBESTÄMNING

Könen liknar varandra, så säker könsbestämning kräver undersökning av kloakområdet, ultraljud eller prover hos en veterinär med erfarenhet av kräldjur. Könsmognaden varierar mellan bestånden. I Tchad och Mali är honorna könsmogna vid en nos-kloak-längd på 34-48 cm efter omkring två år, medan djur i södra och centrala Afrika är omkring 120 cm långa när de blir könsmogna efter tre till fyra år. Honor ska ha en god kroppsvikt innan de sätts i avel, men mer exakta vikt- och alderskrav är inte dokumenterade.

PARNING

I naturen förökar sig arten en gång om året, med säsong från juni till oktober, och parningen följer vanligtvis regntiden. Hanarna försvarar stora revir och brottas med varandra, medan själva parningen inte är lika våldsam som hos många andra varaner. Arten parar sig med flera partner. I fångenskap är uppfödning sällsynt, men det har lyckats i djurparker, och en vintervila är inte nödvändig för att få djuren att föröka sig. Hur djuren bäst sätts ihop är inte dokumenterat. Introduktion av två så stora och försvarsvilliga djur ska ske under övervakning och med möjlighet att skilja dem åt omedelbart.

Jungfrufödsel är dokumenterad hos regnskogsformen *V. ornatus*: en hona som aldrig hade varit tillsammans med en hane lade en kull där två ägg innehöll utvecklade foster. Ägg från honor som hålls ensamma är alltså inte nödvändigtvis obefruktade.

ÄGGLÄGGNING OCH KULLAR

Kullens storlek beror på honans storlek, och uppgifterna varierar från 5-60 ägg (i genomsnitt omkring 25) till 20-60 ägg (i genomsnitt omkring 35). I naturen läggs en kull om året, omkring fyra veckor efter parningen. Honan gräver ett hål i sandig jord nära vattnet, upp till 70 cm djupt, eller i ett aktivt termitbo och lägger äggen under två till tre dagar. Äggen är omkring 6 × 4 cm. Hos regnskogsformen *V. ornatus* har kullar i fångenskap varit på 12-21 ägg, lagda med 12-16 månaders mellanrum. En hona började provgräva åtta dagar före äggläggningen, lade 21 ägg på omkring 30 minuter och försvarade dem efteråt; en annan gång åt hon upp några av äggen innan de samlades in.

I fångenskap behöver honan en stor äggläggningslåda eller ett djupt, fuktigt lager sand och jord där hon kan gräva, gärna på en lugn plats borta från publik och störningar. Saknar hon en lämplig plats kan hon hålla kvar äggen, vilket är livsfarligt. Sök veterinär om honan är tydligt dräktig och inte lägger.

INKUBATION

Äggen flyttas försiktigt till en inkubator utan att vändas och läggs i fuktig vermikulit eller perlit. Ägg från ett uppfött par kläcktes efter 28 veckor vid 27-29 °C och 90 % luftfuktighet, och sex till sju månader är den vanliga uppgiften. Inkubationstiden varierar mycket: i fångenskap har ägg kläckts efter 120-126 dagar vid 30 °C och efter 141-150 dagar vid 27-30,5 °C, medan utvecklingen i naturen tar 6-9 månader och ibland upp till ett år. I en kull från en hona utan hane, inkuberad vid 27 °C i vermikulit med vatten i förhållandet 1:2 efter vikt, utvecklades de flesta äggen. Själva kläckningen tar från 15 minuter till sju timmar. I naturen väntar ungarna ibland på regn som mjukar upp det hårda boet, och ungarna kan stanna några dagar i termitboet innan de sprider sig.

Läs mer: Inkubation av ägg

UPPFÖDNING AV UNGAR

Ungarna är 17-30 cm långa (omkring 13 cm från nos till kloak) och väger omkring 26 g vid kläckningen. De får små insekter och snäckor, gärna dagligen (en uppskattning), dammade med kalk, och växer snabbt. Håll dem enskilt, eftersom de annars äter upp eller skadar varandra. Planera i förväg vad som ska hända med dem: djuren blir stora, farliga och dyra.

Hälsa och vanliga misstag

Arten är härdig i naturen, men djur i fångenskap har vanligtvis problem som beror på för lite utrymme, fel värme och ljus eller för mycket och för ensidig kost. De viktigaste problemen är:

- Fetma, särskilt vid gnagare som huvudföda, överutfodring och för lite rörelse. Fetma ses ofta vid obduktion.
- Urinsyragikt och bakterieinfektioner, som är bland de vanligaste dödsorsakerna hos varaner i fångenskap.
- Benförsvagning (metabol skelettsjukdom) vid för lite UVB, kalk och D3-vitamin: mjuka käkar, krokiga lemmar, darrningar.
- Tarminfektioner. Ett sexårigt djur dog plötsligt av en allvarlig tarminflammation med *Pseudomonas aeruginosa*, en bakterie som var motståndskraftig mot flera vanliga antibiotika. Behandling kräver därför en veterinär och en odling av bakterien.
- Parasiter i tarmen, särskilt hos vildfångade djur, och sjukdomar som uppstår vid stress och fel värme.
- Äggläggningsbesvär hos honor utan lämplig boplats.
- Brännskador från oskärmade värmekällor och skador från slagsmål eller klor och bett.
- Salmonella, som djuret kan bära utan att vara sjukt och som kan smitta till människor.

Djur i handeln är sannolikt nästan alltid importerade, eftersom arten bara har fötts upp få gånger i fångenskap. Det innebär stress och transportskador, parasiter och risk för att djuret är försvagat från början. De flesta djur som köps som små blir aldrig vuxna, och de som blir det hamnar ofta hos räddningsorganisationer eller släpps ut i naturen när de blir för stora. Det är sannolikt en del av förklaringen till de införda bestånden i Florida.

Sök veterinär med erfarenhet av kräldjur om djuret tappar i vikt, inte äter, har ihållande lös avföring, svullnader eller mjuka ben. Bestäm i förväg vem som kan hjälpa till och hur ett stort djur kan transporteras säkert.

Läs mer: Vanliga sjukdomar och tecken på sjukdom Läs mer: Köp av djur: uppfödda djur, vildfångst och transport

Fråga alltid dina kunniga bekanta

Guiden är ett bra ställe att börja på, men den kan inte ersätta erfarenhet. Djur är olika, och mycket av det viktigaste lär man sig av dem som har hållit arten i åratal. Prata med en uppfödare, en erfaren djurhållare eller en veterinär med kunskap om kräldjur och groddjur innan du skaffar djuret - och igen om något verkar fel.